

KAPITOLA 17

SAMOSTATNÁ ČESKÁ REPUBLIKA

Demografické a národnostní poměry České republiky

V době psaní této knihy uplynulo od vzniku České republiky dvacet let.⁹²¹ Je to sice krátká doba, nicméně na druhé straně je třeba si uvědomit, že je to období stejně dlouhé, jako doba první republiky, či jako vzdálenost od únorového převratu k reformnímu roku 1968 anebo od nástupu Gustáva Husáka k moci k pádu komunistického režimu. Při pádu komunistického režimu mnoho lidí – podobně jako v roce 1918, 1945, 1948 či 1968 – považovalo nový stav za „rok nula“ a za východisko k novému „zlatému věku“. Samozřejmě, že mnoho lidí bylo časem zklamáno, protože – jak už bylo vícekrát v této knize upozorněno – žádné zlaté věky neexistují. Je těžké psát dějiny posledního dvacetiletí, resp. čtvrtstoletí, neboť zatím nepřišel žádný nový mezník, jenž by „bod nula“ posunul na časové ose dopředu a umožnil nám tak získat k událostem let 1993–2018 dostatečný časový odstup. Proto následující řádky mají jen charakter nástinu a nečiní si nárok na úplnost.

Nový stát měl v roce 1993 rozlohu 78 864 km čtverečních a v době jeho vzniku v něm žilo 10 302 000 obyvatel. Poprvé v dějinách byl český stát český také z etnického hlediska, protože více než 90 % jeho obyvatel tvořili Češi. Ani nyní ovšem nebyla tato homogenita úplná. Ústava České republiky sice byla koncipována jako ústava státu budovaného na striktně občanském principu, avšak její nedílnou součástí zůstala samostatná Listina základních práv a svobod schválená ještě někdejší Federálním shromážděním 3. ledna 1991. Protože Listina měla být součástí nikdy nerealizované federální ústavy a platila v celém Československu, zakotvovala nejen hlavní demokratická práva a svobody, neutralitu státu vůči jakékoliv ideologii a jakémukoliv náboženství, ale i práva národnostních menšin. Těm bylo potvrzeno právo na vlastní kulturní vývoj, školství a používání jejich jazyka v úředním styku. V České republice nastal ovšem problém, koho se tato práva mají vlastně týkat. Nejpočetnější národnostní menšinou v České republice se totiž stali po rozdělení Československa Slováci, avšak ti tvořili specifický případ. Šlo o diasporu, která sama žádná národnostní menšinová

⁹²¹ Text prvního vydání této knihy vznikl v letech 2013–2018.

práva nežádala, protože se za menšinu nepovažovala. V jazykovém ohledu byli Slováci zvýhodněni, protože mohli používat svůj jazyk na celém území státu ve styku se všemi úřady stejně jako v době Československa. Druhou nejpočetnější menšinou bylo romské obyvatelstvo, avšak to se rovněž samo za menšinu nepovažovalo. Romové představují spíše sociální problém, a to problém těžko řešitelný. V podmínkách obnoveného kapitalismu totiž Romové, mající zpravidla jen základní vzdělání, těžko nacházeli uplatnění a stávali se také často objektem rasové diskriminace. Žádná vláda po roce 1993 si s romským etnikem nevěděla rady a nedokázala pro ně nabídnout žádné řešení. Menšinová práva nakonec byla v praxi přiznána jen polské menšině na Těšínsku.

Ačkoliv Slováci v České republice nežádali žádná národnostní práva, neznamenalo to, že jejich postavení bylo bez problémů. Česká i Slovenská republika se ještě před rozdělením dohodly, že se nesmí opakovat události z let 1938–1939 a že se nebude konat žádné „stěhování národů“. Většinu Slováků v České republice a především v Praze tvořila někdejší federální byrokracie, která s ohledem na svůj mnohaletý pobyt neměla zájem vracet se na Slovensko, kde již tito lidé často ani neměli řádné zázemí. Problémem se nicméně stala otázka českého státního občanství, které bylo samozřejmě podmínkou pro vstup do české státní služby. Slovensko ještě před rozdělením státu žádalo tzv. unijní princip občanství, tj. možnost, aby všichni někdejší českoslovenští občané mohli mít jak české, tak i slovenské občanství. To Česká republika odmítla. Jak již bylo řečeno v části o vzniku československé federace, od roku 1969 měl každý občan vedle občanství federace ještě občanství jedné z republik podle toho, kde se narodil, resp. kde se narodili jeho rodiče. Tato republiková občanství, která před rokem 1992 neměla žádný praktický význam, se nyní stala občanstvími státními a udělování občanství republik si obě republiky upravily samostatnými zákony, jež ale nebyly kompatibilní. Zatímco Slovensko přiznalo své občanství všem někdejší československým občanům, pokud o to požádali, pravicová vláda České republiky viděla v otázce státního občanství vhodnou příležitost, jak se zbavit nevídaného pauperizovaného romského obyvatelstva, které v naprosté většině přišlo po roce 1945 a mělo tedy za federace slovenské republikové občanství. Státní občanství České republiky mělo být uděleno jen těm občanům Slovenské republiky, kteří žili na území České republiky alespoň dva roky, vyvázali se ze slovenského občanství a měli čistý trestní rejstřík. Český občan od roku 1993 nabytím občanství jiného státu české občanství automaticky ztrácel.⁹²² Zákon o českém státním občanství⁹²³ požadavkem čistého trestního rejstříku diskriminoval Romy, což bylo po léta terčem oprávněné kritiky domácích i mezinárodních organizací na ochranu lidských práv. Ačkoliv nebyl primárně namířen proti Slovákům, postavil je i tak do nelehké situace. Pokud chtěli pracovat ve státní službě, museli se pracně a draze vyvázat ze slovenského občanství a přijmout občanství české. Zákon poškodil také Čechy narozené na Slovensku a žijící v ČR, protože ti se rovněž stali cizinci ve své zemi.

⁹²² Zák. č. 40/1993 Sb.

⁹²³ Zák. č. 40/1993 Sb.